

DIRBTINIS KRIMINALIZAVIMAS KAIP TEISINĖS PRAKTIKOS PATOLOGIJA¹

Oleg Fedosiuk²

DOI: <http://dx.doi.org/10.7220/2029-4239.14.2>

SANTRAUKA

Straipsnyje nagrinėjamas vienas iš teisės taikymo praktikoje pasitaikančių nukrypimų nuo konstitucinio baudžiamosios justicijos modelio, pasireiškiantis kaip baudžiamasis persekiojimas už veikas, kurios iš tikrųjų nėra pavojingos ir priklauso ne baudžiamosios teisės, bet kitų teisės šakų reguliavimo sričiai, taip pat kaip dirbtinis apkaltinimas sunkesne nei realiai padaryta nusikalstama veika.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI

Baudžiamoji teisė, dirbtinis kriminalizavimas, baudžiamoji justicija, baudžiamojo įstatymo aiškinimas, ultima ratio principas.

Netvarka, kuri gali būti dėl baudžiamojo įstatymo raidės aklo laikymosi, jokių būdu nelygintina su netvarka, kuri būna dėl netikslios interpretacijos.

Jei interpretacija yra piktadarystė, tai įstatymo neaiškumas yra antra piktadarystė, nes būtina reikalauja interpretacijos.

Čezarė Bekarija. Apie nusikaltimus ir bausmes³

---

¹ Straipsnis buvo publikuotas recenzuojamame mokslinių straipsnių rinkinyje „Baudžiamoji justicija ir verslas“.

² Oleg Fedosiuk yra Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės ir proceso instituto profesorius, Socialinių (teisės) mokslų daktaras, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjas.

³ BEKARIJA, Č. Apie nusikaltimus ir bausmes (iš italų kalbos vertė R. Burokas). Vilnius, 1992, p. 42–43.

IVADAS

Baudžiamoji teisė – tai teisės šaka, turinti ypatingą paskirtį apibrėžti, koks elgesys visuomenėje laikytinas nusikalstamu ir kokios teisinės priemonės skirtinos nusikaltusiems asmenims. Pagal Lietuvos Konstituciją atitinkantį modelį, nusikalstamu turi būti įvardijamas (kriminalizuojamas) tik visuomenei pavojingiausias elgesys⁴, o asmenims, pažeidusiems draudimą taip elgtis, skiriama intensyviausiai žmogaus teises ribojanti ir visam gyvenimui stigmatizuojanti teisinė atsakomybės rūšis – baudžiamoji atsakomybė. Tokios atsakomybės taikymas teisinėje valstybėje turi atitikti griežtus reikalavimus, pašalinančius bet kokią klaidos ir nepagrįsto baudimo galimybę. Tarp tokių reikalavimų įprasta minėti sąžiningo baudžiamojo proceso standartų, nekaltumo prezumpcijos laikymąsi, teisės į gynybą ir kitų kaltinamojo teisių užtikrinimą, teisėtų ir proporcingų procesinės prievartos priemonių bei bausmių parinkimą ir t. t. Kita vertus, teisėtas patraukimas baudžiamojon atsakomybėn neįsivaizduojamas ir be padarytos veikos (faktų) ir baudžiamojo draudimo (įstatymo) tapatumo nustatymo, kitaip tariant, teisingo ir tikslaus nusikalstamos veikos teisinio identifikavimo. Vargu ar reikia įtikinėti, kad tyrėjas ar prokuroras jau įtarimų pareiškimo stadijoje turi būti įsitikinęs, kad įtariamojo padaryta veika (faktai) atitinka konkrečios nusikalstamos veikos požymius. Priešingu atveju baudžiamasis procesas iš viso neturėtų vykti, o jei buvo pradėtas, turėtų būti nutrauktas dar ikiteisminio tyrimo stadijoje. Tačiau toks teorinis baudžiamosios justicijos modelis gali nepriekiaštingai veikti tik esant atitinkamoms sąlygoms: kai yra aiški ir nuosekli įstatymų bazė, dirba kvalifikuoti, įtakoms atsparūs ir objektyvūs teisėjai, prokurorai ir tyrėjai, visuomenė adekvačiai reaguoja į įvykius, politikai nesikiša į baudžiamuosius procesus ir t. t. Deja, iš tikrųjų baudžiamoji justicija veikia visai ne idealiomis sąlygomis, todėl kartais išryškėja tam tikrų jos nukrypimų nuo teorinio modelio, kaip antai neatsparumas politinei įtakai, „užsakomieji“ procesai, pertekliniai suėmimai, dirbtinis darbo rodiklių gerinimas ir pan. Kai kurie nukrypimai tampa ilgalaike neigiama tendencija (patologija), o blogiausia, kad prie to priprantama kaip prie savotiškos praktinės subtilybės.

1. DIRBTINĖS KRIMINALIZACIJOS SAMPRATA

Vienas iš ryškiausių ilgalaičių nukrypimų, būdingų šiuolaikinei baudžiamajai justicijai, yra baudžiamasis persekiojimas už veikas, kurios iš tikrųjų nėra pavojingos ir priklauso ne baudžiamosios teisės, bet kitų teisės šakų reguliavimo sričiai, taip pat dirbtinis apkaltinimas

---

4 Konstitucinėje jurisprudencijoje pabrėžiama: „<...> pagal Konstituciją įstatymų leidėjas baudžiamajame įstatyme nusikalstamomis gali įvardyti tik tas veikas, kurios yra iš tikrųjų pavojingos ir kuriomis iš tikrųjų daroma didelė žala asmens, visuomenės ir valstybės interesams arba dėl šių veikų kyla grėsmė, kad tokia žala bus padaryta“; „nusikaltimai – tai teisės pažeidimai, kuriais itin šiurkščiai pažeidžiamos žmogaus teisės ir laisvės, kitos Konstitucijos saugomos ir ginamos vertybės“. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas „Dėl baudžiamosios atsakomybės už kontrabandą“ (sutrumpintas pavadinimas). Valstybės žinios, 2003, Nr. 57-2552; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl organizuoto nusikalstamumo užkardymo“ (sutrumpintas pavadinimas). Valstybės žinios, 2005, Nr. 1-7; ir kt.

sunkesne nei realiai padaryta nusikalstama veika. Tam tikras įvykis tiesiog „pritempiamas“ prie vienos ar kitos BK normos ir procesiniuose dokumentuose dirbtinai apibūdinamas šios normos sąvokomis. Būtent ši patologija vadintina dirbtine kriminalizacija. Dažniausiai tokie procesai nepereina trijų instancijų teismų patikros ir galiausiai pasibaigia išteisinimu arba tinkamu nusikalstamos veikos perkvalifikavimu, tačiau tai nesumažina problemos aktualumo. Visiškai normalu, kai asmuo išteisinamas dėl to, kad nepavyko teisėtai įrodyti jo dalyvavimo nusikalstamoje veikoje arba nesugebėta pagrįsti kurio nors būtino nusikaltimo sudėties požymio, pvz., priežastinio ryšio, tikslo, motyvo, tyčios ir pan. Toks išteisinimas yra teisinėms valstybėms būdingo rungimosi baudžiamajame procese rezultatas. Tačiau kai asmuo teismo išteisinamas todėl, kad veika, kurios padarymu jis buvo kaltinamas, pasirodo esanti dirbtinai „pritempta“ prie baudžiamojo įstatymo normos, baudžiamosios justicijos mechanizmas, panašu, genda. Gerai, kad teismas išteisina tokį asmenį arba perkvalifikuoja jo veiką į mažesnio sunkumo nusikaltimą, bet pakanka įsivaizduoti save to kaltinamojo vietoje, kad suprastum padėties nenormalumą. Be to, dalis tokių proceŖų vis dėlto pasibaigia kaltintojų „pergale“, o tai pakerta visuomenės pasitikėjimą baudžiamąja justicija ne mažiau, nei kartais pasitaikantys nepagrįsti išteisinimai arba nesuvokiamai švelnūs nuosprendžiai.

Apie tai, kad dirbtinė kriminalizacija iš tiesų egzistuoja, liudija daugybė išteisinamųjų teismų nuosprendžių, kuriose konstatuojama, kad įvykis, dėl kurio buvo pareikštas kaltinimas, iš tiesų priskirtinas kitų teisės šakų – civilinės, mokesčių, administracinių teisės pažeidimų, darbo teisės – reguliuojamai sričiai. Apie problemos aktualumą galima spręsti ir iš to, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijų priimamose nutartyse nuolat kartojama tezė apie kitų teisės šakų reguliuojamų santykių, įvairių nedidelių tarpusavio konfliktų ir teisinių ginčų kriminalizavimo prieštarą baudžiamosios teisės tikslams ir principams⁵. Iš tiesų teismų praktikoje apstu baudžiamųjų bylų dėl negrąžintos skolos, nesutarimų tarp bendraturčių ar kaimyninių žemės sklypų savininkų, nedidelių mokestinių ir buhalterinių pažeidimų, susistumdymų viešojoje vietoje, smulkių tarnybinių pažeidimų, netvarkingai organizuoto viešojo pirkimo atvejų ar netinkamai surašytų dokumentų, darbo metu patirtų nesunkių traumų, nepagarbaus žodžio ir t. t. Atrodo, visi teisininkai supranta, kad šio pobūdžio konfliktų ir nesusipratimų sprendimas priskirtinas visai kitoms teisės šakoms, tačiau praktika rodo, kad baudžiamoji justicija vis dėlto neretai įsileidžia šiuos „neprašytus svečius“. Manytina, yra tiek objektyvių, tiek subjektyvių dirbtinės kriminalizacijos priežasčių.

2. BAUDŽIAMŪJŲ ĮSTATYMŲ KOKYBĖS STOKA

Neabejotina, kad esminė objektyvi sąlyga dirbtinei kriminalizacijai atsirasti yra pačių baudžiamųjų įstatymų turinys, tiksliau, nepakankama atskirų nusikalstamų veikų definicijų kokybė. Žinoma, rašytinė teisė visada rizikuoja atsilikti nuo besikeičiančios tikrovės, todėl neišvengiamai atsiranda neatitiktį ir vertybinių prieštarų⁶. Tačiau baudžiamųjų įstatymų

⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos ir teisėjų kolegijų nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-267/2011, 2K-P-183/2012, 2K-409/2011, 2K-515/2014 ir kt.

⁶ Kaip pavyzdį galima priminti, kad net iki naujojo Baudžiamojo kodekso įsigaliojimo (2003 m.) Lietuvos piliečiai buvo teisiami už tai, kad už parduotas prekes atsiskaitė doleriais, nes buvo toks iš sovietinių laikų išlikęs straipsnis, kuris numatė baudžiamąją atsakomybę už operacijų su valiuta norminių aktų pažeidimą (1961 m. BK 239 straipsnis). Nors rinkos ekonomika veikė jau visą dešimtmetį, Baudžiamasis kodeksas vis dar laikė atsiskaitymą užsienio valiuta visuomenei pavojingu elgesiu.

kokybės problemą vis dėlto pirmiausia nulemia ne natūralios rašytinės teisės inercijos, bet perteklinė ir nenuosekli įstatymų leidyba, kuriai būdingas pernelyg didelis pasitikėjimas BK normų veiksmingumu. Manytina, svarbiausias baudžiamųjų įstatymų kokybės rodiklis turėtų būti aiškumas, koks konkrečiai nusikalstamas elgesys kriminalizuojamas, neabejotinas šio elgesio pavojingumas ir tikras įsitikinimas, kad į jo definiciją neįtraukta to, ko nesiekama kriminalizuoti. Tačiau tenka pripažinti, kad definicijų aiškumas ir konkretumas vis dar nėra tapęs baudžiamųjų įstatymų leidybos prioritetu, nors būtent šie bruožai yra vieni iš svarbiausių baudžiamosios atsakomybės legitimumo reikalavimų. Visame pasaulyje teisės mokslininkai kritikuoja įtvirtinamų teisinių sąvokų dviprasmiškumą, neapibrėžtumą ir galimybę jas subjektyviai interpretuoti. Lietuvos BK taip pat yra paveiktas šios „korozijos“ – kupinas vertinamųjų, dviprasmių ir su kitų teisės šakų reguliavimu konkuruojančių normų. Taikant tokias normas baudžiamajame procese dažnai tarsi tikrinama, ar asmens padaryta veika iš tiesų yra nusikaltimas, o kaltinamasis tokiaime procese yra tarsi bandomasis triušis, kurį stebėdama baudžiamoji justicija tyrinėja teisę.

Pastebima ir tai, kad kartais įstatymo leidėjas, norėdamas įtvirtinti veiksmingą normą, sąmoningai nusikaltimo definiciją suformuluoja taip, kad ją būtų lengviau taikyti (savotiška pagalba prokurorui). Pvz., kitaip neįmanoma paaiškinti, kodėl neteisėto praturtėjimo definicija (BK 189¹ straipsnis) suformuluota taip, kad kaltinamasis pats turi įrodyti savo turimo turto pagrįstumą teisėtomis pajamomis, o nusikaltimą įmanoma padaryti net ir neatsargiai, – nežinant, bet privalant ir galint žinoti, pvz., apie neteisėtą artimųjų padovanoto turto šaltinį⁷. Ko gero, baudžiamųjų įstatymų kūrimas pagal baudžiamojo persekiojimo institucijų pasiūlytą modelį – tai juodžiausias teisėkūros scenarijus, kuris padaro didžiausią žalą baudžiamajai justicijai. Garsus Harvardo profesorius Williamas Stuntzas, rašydamas apie JAV federalinių baudžiamųjų įstatymų kūrimą ir taikymą, taip apibūdino šią įstatymų leidybos tendenciją: „Prokurorams geriau, kai baudžiamoji teisė yra plati, o ne siaura. Įstatymų leidėjui geriau, kai prokurorams yra geriau. Šio aljanso potencialas yra didelis ir akivaizdus. Turint galvoje teisėkūros viršenybę, t. y. kad įstatymų leidėjas apibrėžia, kas yra nusikaltimas, ir prokurorų diskreciją, t. y. kad jie sprendžia, ką ir dėl ko apkaltinti, – teisėjai negali įveikti šių natūralių sąjungininkų.“⁸ Su paskutiniu teiginiu apie teismų bejėgiškumą vykstant šiam „žaidimui“ į vienus vartus“ sutinka ne visi JAV mokslininkai, rašantys apie perteklinį kriminalizavimą (angl. *overcriminalization*)⁹; neturėtume su juo sutikti ir mes. Vis dėlto Lietuvoje žmogaus kaltumo klausimą sprendžia ne teisės neišmanančių prisiekusiųjų piliečių būriai, bet profesionalūs teisėjai, gebantys atpažinti įvairius teisinius gudravimus ir manipuliacijas įstatymo raide.

7 Dėl šio ir kitų normos aspektų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija 2015 m. lapkričio 10 d. nutartimi (baudžiamoji byla Nr. 2K-P-100-222/2015) kreipėsi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą su prašymu nuspręsti, ar BK 189¹ straipsnis neprieštaruoja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2, 4, 6 dalims, konstituciniam teisinės valstybės principui.

8 Stuntz, W. J. The Pathological Politics of Criminal Law. Harvard Law School. Working Paper No. 022 (forthcoming 100 Mich. L. Rev. Dec. 2001), p. 7. <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=286392>.

9 Pvz., atkreipiamas dėmesys į galimybę griežčiau laikytis kaltės (lot. mens rea) reikalavimų, taip pat plačiau taikyti bendrosios teisės tradicijoje žinomą geranoriškumo taisyklę (angl. Rule of Lenity), pagal kurią teismai neaiškius įstatymus turi interpretuoti juos siaurindami – kaltinamojo naudai. Žr., pvz., Smith, Stephen F., A Judicial Cure for the Disease of Overcriminalization. Notre Dame Law School. Journal Articles, 2014, Paper 1123, p. 9–13. <http://scholarship.law.nd.edu/law_faculty_scholarship/1123>.

Antai tą įrodo ir neteisėto praturtėjimo bylos, kurios, nepaisant normos „specialiosios“ juridinės technikos ir didelių prokurorų pastangų, stringa teismuose dėl to, kad kaltinimai neatitinka pamatinių teisės principų¹⁰.

Įstatymų kokybės nepagerina ir mechaniškas tarptautinių konvencijų ir Europos Sąjungos direktyvų įgyvendinimas, daugiau dėmesio skiriant deklaruojamiems tikslams, o ne realiam naujovės tinkamumui Lietuvos teisės normų sistemai. Reikia pripažinti, kad kone visų vadinamųjų „konvencinių nusikaltimų“ (kyšininkavimo, papirkimo, prekybos įtaka, pinigų plovimo, prekybos žmonėmis) definicijos – tai tikri teisiniai labirintai, konkuruojantys su kitomis normomis ir verčiantys spėlioti apie baudžiamosios atsakomybės turinį. Ši tendencija, atrodo, visiškai nesirengia trauktis. Antai įgyvendinus vieną iš ES naujovių, grybauti neatsivertus Raudonosios knygos Lietuvos miškuose nepatartina, nes netyčia išrovęs ypač saugomą grybą be jokių išlygų gali tapti nusikaltėliu (BK 274 straipsnio 2 dalis). Kritikuotina ir dar viena plačiai išreklamuota naujovė – jaunesnio negu šešiolikos metų asmens viliojimo norma (BK 152¹ straipsnis). Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad norma, atėjusi iš Europos Tarybos konvencijos¹¹, iš tikrųjų saugo vaikus: „Pilnametis asmuo, pasiūlęs jaunesniam negu šešiolikos metų asmeniui susitikti siekdamas lytiškai santykiuoti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą arba jį išnaudoti pornografinėi produkcijai gaminti, jeigu po šio pasiūlymo ėmėsi konkrečių veiksmų, kad susitikimas įvyktų, baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki vienerių metų.“ Tačiau giliau pasidomėję šia norma matome, kad tai yra vien vaikų seksualinio neliečiamumo apsaugos imitacija. Na, turintiems baudžiamosios teisės žinių yra žinoma, kad jeigu kažkas siekia lytiškai išnaudoti mažametį vaiką ir tam tikslui ėmėsi konkrečių veiksmų, jo veiksmai pagal Lietuvos BK vertintini kaip rengimasis padaryti mažamečio išžaginimą arba seksualinį prievartavimą (BK 149 straipsnio 4 dalis; 150 straipsnio 4 dalis). Tai yra labai sunkūs nusikaltimai. Jeigu siekiama išnaudoti vaiką iki 18 metų amžiaus pornografijai, tai yra taip pat rengimasis padaryti sunkų nusikaltimą (BK 162 straipsnis). Ir štai atsiranda norma, kuri už tai siūlo daugiausia iki vienerių metų laisvės atėmimo. Visiškai realu, kad praktikoje ši prieštaringa naujovė bus neteisingai suprasta ir rengimasis padaryti sunkų seksualinį nusikaltimą bus dirbtinai įvertintas kaip viliojimas. Kita vertus, nauja norma turi ir priešingą šalutinį poveikį – 18-metis, einantis į pasimatymą su 15-mete mergina, pagal šį įstatymą rizikuoja tapti įtariamuoju viliojimo byloje. Vargu ar įstatymo leidėjas siekė tokio tikslo.

O štai įgyvendinus visus tarptautinius kovos su pinigų plovimu įsipareigojimus, visiškai nebeaiškios naujos redakcijos (Nr. [XII-702](#), 2013-12-19) normos taikymo ribos. Definicijoje (BK 216 straipsnis) atsirado tokia naujovė: „taip pat tas, kas slėpė savo paties ar kito asmens turto tikrąjį pobūdį, šaltinį, buvimo vietą, disponavimą juo, judėjimą arba nuosavybės ar kitas su tuo turto susijusias teises, žinodamas, kad tas turtas gautas nusikalstamu būdu.“ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad žodis *slėpti* turi ne vieną prasmę: 1) dėti, laikyti ką kur, kad neliestų, nerastų, nepamatytų; 2) nerodyti, neatskleisti; 3) laikyti paslapyje¹². Kyla klausimas, kuria šio žodžio prasme turėtume vadovautis aiškindamiesi, ką reiškia ne paties turto, bet jo *tikrojo pobūdžio*

10 Pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos ir teisėjų kolegijų nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-93/2014, 2K-75/2014, 2K-226/2014, 2K-P-100-222/2015.

11 Europos Tarybos konvencija dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos prieš juos. Lanserotė, 2007 m. spalio 25 d. <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/children/Source/LanzaroteConvention_lit.pdf>.

12 Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, <<http://dz.lki.lt/search/>>.

slėpimas, arba turto *judėjimo*, su juo susijusių *teisijų* slėpimas? Panorėjus dabar šio sunkaus konvencinio nusikaltime normą galima taikyti net asmeniui, kuris žino, bet atsisako atskleisti vogto turto buvimo vietą arba tiesiog atsisako pripažinti, kad turtas gautas nusikalstamu būdu, taigi „slepia“ jo tikrąjį pobūdį. Pabrėžtina, kad kartais buvo bandoma nepagrįstai taikyti ir ankstesnės redakcijos pinigų plovimo normą¹³, bet įtvirtintos naujovės galutinai pavertė ją „juodąja dėže“, kurios turinys (kas, kokiose srityse ir kaip gali padaryti minėtas veikas) yra spėjamojo pobūdžio. Dėl to baudžiamieji procesai dėl pinigų plovimo jau priklauso ne nuo įstatymo, bet išimtinai nuo tų asmenų, kurie suinteresuoti šią normą taikyti. Būtent jie užsiims normos iššifravimu ir bandys savo interpretacijas įteisinti praktikoje.

Čia norėtusi pacituoti garsią Rusijos politologę Jekateriną Šulman, įspėjančią apie neaiškių įstatymų keliamą pavojų: „Įstatymo mirtis – dviprasmiškumas, miglotos formuluoatės, bendrieji žodžiai, „panašūs“ ir „kitokie“ atvejai. Tai pilkoji savivalės zona.“¹⁴ Anot politologės, įstatymo nekokybiškumas nelemia jo nepritaikomumo praktikoje, tačiau leidžia jį taikyti savavališkai, t. y. priklausomai nuo, tarkim, rajono prokuroro ir policijos įgaliotinio fantazijos¹⁵. Iš tiesų kai trūksta aiškių normos veikimo ribų, vien jos taikytojo valia, kaip jam elgtis – apkaltinti ar neapkaltinti. Žmogaus baudžiamasis persekiojimas ima priklausyti ne nuo jo padarytos veikos pavojingumo ir ne nuo įstatymo turinio, bet nuo to, ar yra kieno nors interesas jį persekioti. O kai tokių įstatymų tik daugėja, nesudėtinga rasti normą, kuri tiks suformuluoti kaltinimą bet kuriam asmeniui, besiverčiančiam bet kokia veikla. Negalima pamiršti, kad baudžiamosios teisės normų perteklinis taikymas turi stiprų šalutinį neigiamą poveikį visuomenei – daugėja teistų, vadinasi, morališkai atstumtų, neigiamai stigmatizuotų, nekonkurencingų ir valstybei nelojalių žmonių. Todėl, manytina, teisūs yra tie, kurie tiek perteklinę baudžiamąją teisėkūrą, tiek perteklinį baudžiamųjų įstatymų taikymą vadina piktnaudžiavimu baudžiamosios justicijos galiomis¹⁶.

3. Į DARBO RODIKLIŲ GERINIMĄ IR KALTINIMŲ SUNKINIMĄ ORIENTUOTA PROCESINĖ VEIKLA

Prie dviprasmiškų ir aiškumo stokojančių baudžiamųjų įstatymų normų prisideda dar viena objektyvi dirbtinės kriminalizacijos priežastis – tai natūralus baudžiamąjį persekiojimą institucijų suinteresuotumas gerinti darbo rezultatus dorojant „prioritetinius blogius“, kuriuos įvardija politinė valdžia: neteisėtą praturtėjimą, pinigų plovimą, korupciją, ekonomikos „šešėlius“, mokesčių vengimą, smurtą artimoje aplinkoje, prekybą žmonėmis, vaikų seksualinį išnaudojimą ir t. t. Šioje srityje labai svarbu kontroliuoti, kad sveikas aktyvumas nevirstų „socialistiniu lenktyniavimu“ vykdant nusikalstamų veikų atskleidimo planus, į statistikos

13 Pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijų nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-251/2014, 2K-135/2012, 2K-7-330/2011.

14 Schulman, E. Pochemu plochije zakony plocho napisany. Vedomosti, 21.06.2013, Nr. 3370. <http://www.vedomosti.ru/opinion/articles/2013/06/21/pochemu_plochie_zakony_ploho_napisany>.

15 Schulman, E. K voprosu o nizkom kachestve novyh zakonov: otvet na vopros Sergeja Parchomenko. Echo Moskv, 31-05-2015. <http://echo.msk.ru/blog/ekaterina_schulmann/1558592-echo/>.

16 Luna, E. The Overcriminalization Phenomenon. American University Law Review, 2005, Vol. 54, Issue 3, p. 715, <<http://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1707&context=aulr>>.

gerinimą ir kaltinimų sunkinimą orientuota procesine veikla. Ypač negerai, kai perteklinėmis pastangomis dirbtinai kriminalizuojamos ne kokios nors užribio praktikos, bet kasdieniai legalaus šalies ekonominio gyvenimo įvykiai. Kartais net stebėtina, – kam reikėjo ilgo baudžiamąjo proceso (užuot paskyrus administracinę baudą) dėl kokio nors smulkaus ekonominio pažeidimo, kad ir dėl nelegalaus uždarbiavimo verčiant tekstus į užsienio kalbą¹⁷, dėl vertimosi krovinijų vežimu turint licenciją, bet dar nespėjus įgyti licencijos kortelių automobiliams¹⁸, dėl parduotuvėje aptiktų dviejų suklastotų prekės ženklų pažymėtų prekių¹⁹ ir pan. Pastebimi ir bandymai dirbtinai sunkinti kaltinimus, pvz., elementarius viešųjų pirkimų pažeidimus traktuoti kaip didelės vertės turto sukčiavimą²⁰, arba neteisėtą vertinimąsi ekonomine veikla – kaip pinigų plovimą²¹.

3.1. Ar mokesčių vengimas yra turtinis sukčiavimas?

Kai kurios dirbtinio kriminalizavimo išraiškos yra ypač pavojingos, nes įgyvendina sistemine ir apgalvotą invaziją į labai svarbias kitų teisės šakų reguliavimo sritis. Viena iš tokių yra tendencija mokesčinius teisės pažeidimus dirbtinai laikyti turtiniu sukčiavimu. Ši naujovė, manytina, atsirado grynai dėl praktinių baudžiamąjo persekiojimo institucijų interesų, nes atitinkamoms finansinėms nusikalstamoms veikoms (BK 219 ir 220 straipsniai) vertinti trūksta sankcijų griežtumo, ypač kai kalbama apie didelę žalą biudžetui darančias pridėtinės vertės mokesčio (PVM) išvengimo schemas. Teismų praktika, atsižvelgdama į specifinį PVM reguliavimą ir galimybę gražinti šį mokesčių tiesiogiai ar atskaitos būdais, įteisino įvairių PVM grobimo schemų kvalifikavimą pagal turtinio sukčiavimo (BK 182 straipsnis) normą, tačiau šis žingsnis paskatino dažniau reikšti kaltinimus sukčiavimu – bet kuriam asmeniui, vienaip ar kitaip bandančiam nesąžiningai susimazinti mokesčių našta. Turint galvoje, kad tiek Baudžiamasis, tiek Administracinių teisės pažeidimų kodeksai numato išties sistemą normų, numatančių atsakomybę būtent už mokesčinius pažeidimus, ši tendencija neatrodo sveika. Praktikoje turtinio sukčiavimo normos taikymas mokesčiniams nusižengimams pagrindžiamas dvejopai: pirma, vis daugiau mokesčių (ne tik PVM, bet ir gyventojų pajamų, socialinio draudimo ir kt.) įtraukiama į sukčiavimo dalyką; antra, sugalvojama vis naujų apgaulės interpretacijų. Juk kiekvienas mokesčinis nesąžiningumas (mokesčių vengimas) yra susijęs su tam tikru mokesčių administratoriaus klaidinimu, taigi nesudėtinga jam priskirti apgaulės požymį. Tačiau neužkirtus kelio tokioms praktikoms būtų visiškai panaikinti skirtumai tarp pagrindų administracinei, mokesčinei ir baudžiamajai atsakomybei už mokesčių vengimą taikyti, kartu tai reikštų sunkiai prognozuojamą baudžiamosios teisės invaziją į mokesčių administravimo sritį. Primintina, kad pagal mokesčių teisėje priimtą klasifikaciją mokesčių

17 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-574/2011.

18 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-388/2009.

19 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-199-788/2015.

20 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-544-788/2015.

21 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-251/2014.

vengimas laikytinas pagrindu tinkamai apmokestinti nesąžiningą mokesčių mokėtoją ir taikyti jam baudą, kuri priskirtina prie administracinės atsakomybės priemonių. Mokesčių vengimu šioje teisės šakoje vadinamas mokestinės naudos gavimas piktnaudžiaujant teise, kai atliekamos ūkinės operacijos iškreipia apmokestinimo prasmę. Mokesčių vengimas paprastai siejamas su apsimestiniais ir tariamais sandoriais, kurie neatitinka verslo logikos (jais nesiekama pelno) ir kurių vienintelis tikslas yra sumažinti mokesčių našta²². Nežiūrint tam tikrų apgaulės elementų siekiant nepagrįstos mokestinės naudos, mokesčių vengimas nelaikomas nusikalstama veika ir įveikiamas Mokesčių administravimo įstatymo numatytais teisinėmis priemonėmis. Taigi nestabdoma tendencija vis daugiau mokestinių pažeidimų „perstumti“ į sukčiavimo normos veikimo sritį gresia ne tik visišku mokestinių nusikalstamų veikų (BK 219 ir 220 straipsniai) niveliavimu, bet ir dirbtiniu mokesčių vengimo kriminalizavimu, ribų tarp mokesčių teisės ir baudžiamosios teisės nunykimu, o tai teisinei sistemai nežada nieko gera. Teismai intuityviai pradėjo tam priešintis. Antai kasacinės instancijos teismas byloje atmetė kaltinimą sukčiavus, įžvelgdamas jo dirbtinumą, nes apgaulė (vengiant turtinės prievolės (mokesčių)) buvo pagrįsta faktais, kad fiktyvią įmonę įsteigęs asmuo tiesiog nedeklaravo ir nemokėjo PVM²³, legaliai dirbantis verslininkas nesiregistravo PVM mokėtoju, nors pagal apyvartos dydį privalėjo²⁴, nelegaliai uždarbiaujantis asmuo nedeklaravo gautų pajamų²⁵.

Kaltinimo sukčiavimu dirbtinumas įžvelgtas ir byloje, kurioje fizinis asmuo, pagal fiktyvius dokumentus su atskirai nurodytu PVM pardavęs prekes ūkio subjektui, buvo apkaltintas tuo, kad neteisėtai pagrobė PVM iš šio ūkio subjekto, t. y. „įgijo svetimas – juridinių asmenų valdomas, valstybės biudžetui priklausančias (mokėtinas į valstybės biudžetą) didelės vertės pinigines lėšas – 58 153,28 Lt (PVM)“. Toks kaltinimas, matyt, buvo grindžiamas nuostata, kad dalis ūkio subjektų PVM mokėtojų sąskaitose esančių lėšų, tiek, kiek iš jų bus sumokėta PVM, priklauso valstybei iš anksto, t. y. iki jų sumokėjimo į biudžetą. Net sunku įsivaizduoti, kaip toks požiūris įsitvirtinęs paveiktų šio mokesčio administravimo praktiką. Tokio savavališko PVM traktavimo sumanytojai, matyt, apie tai negalvojo, jiems rūpėjo tik apkaltinti konkretų asmenį. Panaikindamas apeliacinės instancijos teismo nutartį kasacinės instancijos teismas nurodė, kad tokia kaltinimo formuluočių yra ydinga teisės požiūriu, nes iškreipia mokesčio kaip piniginių prievolės valstybei prasmę ir neatitinka teisinės nuosavybės sampratos, be to, kaltinime PVM pateikimo į valstybės biudžetą pobūdis yra supainiotas su PVM kaip piniginių prievolės valstybei teisine prigimtimi²⁶.

Kasacinės instancijos teismas taip pat nutraukė bylos dalį, kurioje darbdavys buvo kaltinamas sukčiavimu dėl to, kad dalį atlyginimo darbuotojui mokėjo „vokelyje“, taip išvengdamas gyventojų pajamų mokesčio ir valstybinio socialinio draudimo įmokų. Pastaruoju

22 Paulauskas, A. Mokesčių vengimo sąvoka, požymiai bei santykis su mokesčių slėpimu. Viešoji politika ir administravimas, 2006, Nr. 15, p. 28–30; Puzinskaitė, E. Mokesčio apskaičiavimas taikant turinio viršenybės prieš formą principą. Jurisprudencija, 2013, Nr. 20(4), p. 1420–1422; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2005 m. liepos 7 d. nutartis byloje Nr. A1-495-05.

23 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-398/2013.

24 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-189/2014.

25 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-515/2014.

26 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-322/2013.

atveju kasacinis teismas tiesiogiai nurodė: „Teisingas mokesčių ir valstybinio socialinio draudimo įmokų apskaičiavimas ir mokėjimas – būtina valstybės biudžeto surinkimo sąlyga, taigi tokio pobūdžio mokestiniai pažeidimai pirmiausia laikytini priešingais būtent finansų sistemai. Nusikalstamų veikų, susijusių su mokesčių apskaitos ir mokėjimų pažeidimais, sistema išdėstyta BK XXXII skyriuje, tai lemia išvadą, kad tokių veikų dirbtinis kvalifikavimas pagal turtinių nusikalstamų veikų normas (iš esmės vien dėl jų griežtesnio pobūdžio) neatitinka baudžiamojo įstatymo tikslų. <...> Konstatuotina, kad, sistemiskai aiškinant baudžiamuosius įstatymus, neoficialaus darbo užmokesčio mokėjimo pripažinimas turiniu sukčiavimu pagal požymį „išvengė turtinės prievolės apgaule“ šioje byloje nėra teisingas. Toks kvalifikavimas pagrįstas plečiamuoju sukčiavimo požymių traktavimu ir neatitinka turtinių bei finansinių nusikalstamų veikų atskyrimo pagrindų.“²⁷

Nurodyti pavyzdžiai rodo tiek bandymus dirbtinai vertinti mokesčių srities pažeidimus būtent kaip turtinį sukčiavimą, tiek ir teismų praktikos priešinimąsi šiai tendencijai.

3.2. Ar yra toks nusikaltimas – kurstymas piktnaudžiauti?

Kovos su korupcija srityje taip pat pastebimi bandymai nustatyti baudžiamąją atsakomybę už elgesį, kuris iš tiesų nėra kriminalizuotas įstatymo. Antai paplito kaltinimai kurstymu piktnaudžiauti tais atvejais, kai suinteresuotas asmuo paprašo valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens priimti neteisėtą, jam palankų sprendimą ar neteisėtai atlikti kokį nors tarnybinį veiksma, o šis taip ir padaro, pvz., gydytojas nustato ligą sveikam. Šiaip kurstymas yra bendrininkavimo rūšis, kai vienas asmuo įkalbinėja, prašo ar kitaip skatina kitą asmenį padaryti nusikalstamą veiką. Padarę ar pasikėsinę padaryti šią veiką kurstytojas ir vykdytojas atsako pagal baudžiamąjį įstatymą kaip bendrininkai. Kai turime galvoje tokius nusikaltimus kaip nužudymas, išžaginimas, vagystė ir pan., bendrininkavimo inkriminavimas visiškai atitinka baudžiamojo įstatymo turinį. Tačiau kaltinimas kurstymu piktnaudžiauti dėl to, kad asmuo paprašė sau palankaus sprendimo ar veiksmo, dažniausiai ne atitinka, bet iškreipia baudžiamojo įstatymo turinį. Taip galima teigti todėl, kad antikorupcinių normų sistemoje yra atskiras straipsnis, nustatantis baudžiamąją atsakomybę už valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens papirkimą (BK 227 straipsnis). Yra ir norma, numatanti atsakomybę už reikalavimą iš valstybės tarnautojo ar viešojo administravimo funkcijas atliekančio asmens atlikti veiksmus ar nuo jų susilaikyti kaltininko ar kitų asmenų naudai, kai tai daroma panaudojant psichinę ar fizinę prievartą (BK 287 straipsnis). Taigi kol suinteresuotas asmuo nesūlo kyšio už jam palankų tarnybinį sprendimą ar veiksma ir nenaudoja prievartos, jis iš tiesų jokio nusikaltimo nedaro. Norint įveikti tokį įstatymų „netobulumą“, matyt, ir kilo mintis apkaltinti nesąžiningą prašytoją kurstymu piktnaudžiauti. Tokie kaltinimai taip paplito, kad dažnai kurstymas kaltinamajame akte aprašomas tarsi atskiras nusikaltimas ir net nesistengiama pagrįsti elementariu bendrininkavimo požymiu: bendrininkų veiksmų ir tyčios bendrumo. Pvz., asmuo buvo apkaltintas kurstymu piktnaudžiauti dėl to, kad buvo neteisėtai įdarbintas valstybės institucijoje. Nenustatęs jokių bendrininkavimo įrodymų, kasacinės instancijos teismas nutraukdamas bylą nurodė: „Vien tai, kad vieno asmens atlikti veiksmai gali būti naudingi kitam asmeniui, dar nėra

---

²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-176-303/2015.

pakankamas pagrindas konstatuoti, jog asmuo, kurio naudai veiksmai buvo atlikti, veikė kaip kurstytojas.⁴²⁸

I kriminalizavimo dirbtinumą atkreiptas dėmesys ir kitoje byloje: sutuoktinių pora (abu teisėjai) sulaukė kaltinimo kurstymu piktnaudžiauti dėl to, kad prašė gydytojos išduoti jų dukteriai nedarbingumo pažymėjimą nesilaikant teisės aktų nustatytos tvarkos. Kasacinės instancijos teismo išplėstinė septynių teisėjų kolegija, nutraukdama šią bylos dalį, nurodė: „Apskritai šiuo atveju buvo perteklinis kaltinimas piktnaudžiovimu naudojant bendrininkavimo institutą, praktiškai kriminalizuojant veikas, kurios nekriminalizuotos įstatymo. Jeigu prašoma valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens kažką padaryti neleistino jo naudai, kaltinimas kurstymu piktnaudžiauti ar piktnaudžiovimu organizavimu yra nepagrįstas, nes įstatymas kriminalizuoja tokio asmens veiksmus tik per papirkimo normą (BK 227 straipsnis). Toks kaltinimas kurstymu ar organizavimu prieštarauja įstatymo logikai. Toks asmuo pripažįstamas piktnaudžiovimu bendrininku nesigilinant, ar jis turi bendrą tyčią su valstybės tarnautoju ar jam prilygintu asmeniu, ar jis iš viso suvokia savo veiksmus kaip priešingus valstybės tarnybai, jos principams ir t. t. Išvada, kad vienas asmuo atliko baudžiamuoju įstatymu draudžiamus veiksmus, savaime nereiškia, kad nusikalstamą veiką padarė apie tų veiksmų atlikimą žinojęs, galbūt net suinteresuotas tokių veiksmų atlikimu asmuo.“⁴²⁹

3.3. Ar įmonės vadovas yra valstybės tarnautojui prilygintas asmuo?

Teismų praktikoje atsirado ir tokių bylų, kuriose įmonių vadovai įvardijami kaip valstybės tarnautojui prilyginti asmenys ir jiems reiškiami kaltinimai piktnaudžiovimu (BK 228 straipsnis). Iš tiesų, paskaičius valstybės tarnautojui prilyginto asmens apibrėžimą (BK 230 straipsnio 2 ir 3 dalys) galima suprasti, kad šią sąvoką gali atitikti labai daug asmenų, o įmonės vadovas, kaip asmuo, turintis teisę veikti juridinio asmens vardu, atrodo, visiškai atitinka prilygintojo asmens požymius. Tačiau ar tai reiškia, kad įmonės vadovo nesąžiningus veiksmus visada galime vertinti pagal tuos pačius (gana griežtus) standartus, kaip ir valstybės tarnautojų nesąžiningus tarnybinius veiksmus? Žinoma, ne. Antai Valstybės tarnybos įstatyme nustatyta, kad valstybės tarnautojai savo veikloje turi vadovautis įstatymų viršenybės, lygiateisiškumo, lojalumo, politinio neutralumo, skaidrumo, atsakomybės už priimtus sprendimus, pagarbos žmogui ir valstybei, teisingumo, nesavanaudiškumo, padorumo, nešališkumo, viešumo, pavyzdingumo principais. Būtent šių principų nesilaikymas ir yra svarbus piktnaudžiovimo kriterijus – įrodymas, kad veika yra priešinga valstybės tarnybai. Tačiau įmonės vadovas savo veikloje pirmiausia turi vadovautis įmonės privačiais interesais, t. y. siekti pelno ir konkurencingumo, be to, paprastai (nelygu kokia įmonė) teisės aktai nereikalauja jo nepriekaištingos reputacijos, nešališkų sprendimų, nesavanaudiškumo ar pavyzdingumo. Anksčiau niekam ir nekildavo minties kaltinti įmonės vadovų piktnaudžiovimu dėl to, kad jie sukčiavo, vengė mokėti mokesčius, pasisavino ar iššvaistė įmonės turtą. Tačiau 2011 m. birželio 21 d. įstatymu sugriežtinus kvalifikuotos piktnaudžiovimo normos (BK 228 straipsnio 2 dalis) sankciją, ši veika priskirta sunkių nusikaltimų kategorijai. Matyt, dėl to ir kilo mintis kartu su

28 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-98/2014.

29 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2015 m. lapkričio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-266-942/2015.

įprastais kaltinimais turiniais, ekonominiais ir finansiniais nusikaltimais įmonės vadovams priskirti ir kvalifikuotą piktnaudžiavimą, taip dirbtinai prilyginant vertinamus veiksmus sunkiems nusikaltimams. Žinoma, tokie kaltinimai pateikiami be jokio paaiškinimo, kaip ta inkriminuojama veika pažeidžia piktnaudžiavimo normos saugomas vertybes, t. y. valstybės tarnybą ar viešuosius interesus, ir kodėl įmonės vadovo veiksmus reikia vertinti pagal valstybės tarnautojams taikomus standartus. Pabrėžtina, kad kaltinimų įmonės vadovams dirbtinumas tokiais atvejais pasireiškia būtent inkriminuojant piktnaudžiavimo normas, nes ši nusikalstama veika nebūtinai būna korupcinė ir dažniausiai pasireiškia netinkamu pareigų atlikimu, kitaip tariant, kaip pareigybei keliamų vidinių reikalavimų pažeidimai. Visai kitaip yra privataus kyšininkavimo atveju, kai asmuo ima kyšį už davėjui palankų sprendimą. Tokių akivaizdžiai korupcinių veiksmų priešingumas viešiesiems interesams palyginti lengvai atpažįstamas ir nekelia abejonių. Tačiau įmonės vadovui pateikiamas kaltinimas kvalifikuotu piktnaudžiavimu dėl to, kad jis veikė priešingai akcininkų interesams, sudarė nenaudingą įmonei sandorį, pasisavino pinigus arba privedė įmonę prie bankroto, iš esmės pagrįstas dirbtiniu privataus verslo prilyginimu valstybės tarnybai.

Antai kasacinės instancijos teismo išplėstinė teisėjų kolegija šį teisinį gudravimą atpažino ir apribojo dirbtines kaltinamojo teisinės padėties sunkinimo praktikas: „Nagrinėjamoje byloje piktnaudžiavimu buvo kaltinamas privataus ūkio subjekto vadovas – UAB direktorius. Pažymėtina, kad privataus ūkio subjekto vadovas ar kitas darbuotojas gali būti prilygintas valstybės tarnautojui, tačiau tokia išvada turi būti daroma įvertinus ne tik einamų pareigų formalų atitikimą BK 230 straipsnyje nurodytus požymius, bet ir jo padarytų veiksmų reikšmingumą valstybės tarnybai ar viešiesiems interesams. Tačiau iš teismų priimtų nuosprendžio ir nutarties nenustatyta, kodėl UAB direktoriaus V. V. sudarytas sandoris su kitais privačiais ūkio subjektais buvo vertinamas pagal valstybės tarnautojams taikomus standartus.“³⁰

Vėliau kasacinės instancijos teismo plenarinė sesija patvirtino tokio požiūrio teisingumą: „Taip pat turi būti nustatyta, kad tokia asmens veikla yra susijusi su viešojo intereso užtikrinimu ir šios veiklos nevykdymas ar netinkamas vykdymas (pvz., piktnaudžiaujant savo padėtimi, viršijant suteiktus įgaliojimus) reikštų viešojo intereso pažeidimą. <...> Priešingu atveju, t. y. valstybės tarnautojui prilygintu asmeniu pripažįstant privataus ūkio subjekto vadovą ar kitą jo darbuotoją, formaliai atitinkantį BK 230 straipsnio 3 dalyje įtvirtintus požymius, ir nevertinat jo veiklos reikšmingumo užtikrinant viešuosius interesus ar valstybės tarnybai, būtų iškreipta nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams esmė, BKXXXIII skyriuje įtvirtintų normų paskirtis. <...> Viešieji interesai, kaip įstatymo saugoma vertybė, gali būti suprantami ir kaip visuomenės suinteresuotumas, kad ne tik valstybės tarnautojai, bet ir kiti viešojo ar net privataus sektorių darbuotojai, įgalioti spręsti įvairius visuomenei svarbius klausimus (valstybės tarnautojui prilyginti asmenys), darytų tai nešališkai, teisingai, įstatymų nustatyta tvarka.“³¹

---

30 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-251/2013.

31 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-89/2014.

4. NEPAKANKAMAS BAUDŽIAMOSIOS JUSTICIJOS GEBĖJIMAS ATSIJOTI SMULKIUS ŽMOGIŠKUOSIUS KONFLIKTUS

Dar viena objektyvi priežastis, dėl kurios vyksta „dirbtiniai“ baudžiamieji procesai, – nepakankamas baudžiamosios justicijos „rėtis“, kuriuo turėtų būti atsijojami smulkūs žmogiškieji konfliktai; deja, dėl to baudžiamosios bylos tampa priemone paskatinti skolininką gražinti skolą, sustiprinti pozicijas skyrybų procese, ką nors diskredituoti, kam nors pakenkti. Antai mokykloje kilus konfliktui mokytojas buvo apkaltintas seksualiniu priekabiavimu prie mokinių. Tarp mokytoju inkrimuotų veiksmų kaltinamajame akte nurodyta ir tai, kad jis pamokų metu nužiūrino mokinius, merkė akį vienam iš jų, dainavo dainelę apie svajonių moterį ir pan. Kategoriškai neigęs savo kaltumą mokytojas išteisintas³², tačiau vien faktas, kad tokie kaltinimai įmanomi, verčia sunerimti. Kita vertus, paskaičius seksualinio priekabiavimo definiciją (BK 152 straipsnis), kurioje nusikalstama veika apibūdinama tokiais požymiais kaip „vulgarūs ar panašūs veiksmai, pasiūlymai ar užuominos“, tampa aišku, kad panorėjus apkaltinti galima bet ką.

Baudžiamosios justicijos „rėtį“ gadina ir kone begalinė (trijų grandžių) atsisakymo pradėti ikiteisminį tyrimą ir jo nutraukimo apskundimo procedūra, kuria sėkmingai naudojasi konfliktuojantys piliečiai, įžvelgią tyrėjų ir prokurorų, nenorinčių pradėti ir tęsti beprasmius procesus dėl smulkių incidentų ir turtinių nesutarimų, „šamokslą“ prieš juos. Smulkiems konfliktams kriminalizuoti taip pat labai palankus privataus baudžiamojo proceso institutas, sudarantis galimybę reikšti emocijomis pagrįstus kaltinimus tiesiogiai teismui, t. y. be ikiteisminio tyrimo. Nors Lietuvos Konstitucinis Teismas nedviprasmiškai patvirtino privataus baudžiamojo proceso konstitucingumą³³, tačiau lieka abejonių dėl šio instituto racionalumo. Pirmiausia atkreiptinas dėmesys į tai, kad privatus baudžiamasis procesas konstruojamas pagal civilinio ieškinio palaikymo teisme principą³⁴, tačiau nusikaltimo sąvoka juk priskirtina viešajam blogiui (angl. *public wrong*), kitaip tariant, kai pavojinga veika negali būti laikoma vien tik privačiu reikalu siekti kompensacijos. Ši nuostata yra esminis teorinis nusikaltimo ir civilinio delikto atskyrimo kriterijus³⁵, todėl sunku pagrįsti tezę, kad yra tokių nusikalstamų veikų, dėl kurių visą įrodinėjimo našta tikslinga palikti nukentėjusiajam. Toks požiūris leidžia kurti keistas teorijas apie visuomenei nereikšmingų nusikaltimų, kurių persekiojimas nėra valstybės prioritetas³⁶, rūšį, niveliuojant nusikaltimo kaip pavojingos veikos sampratą ir pačios baudžiamosios teisės prevencinę paskirtį. Kelia abejonių ir neva „nereikšmingų“ nusikalstamų

32 Panevėžio miesto apylinkės teismo 2009 m. gegužės 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-51-581/2009.

33 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl privataus kaltinimo ir dėl asmens, kurio atžvilgiu atsisakyta kelti baudžiamąją bylą, teisės apskusti prokuroro nutarimą“ (sutrumpintas pavadinimas). Valstybės žinios, 2006, Nr. 7-254.

34 Matuizienė, E. Privataus kaltinimo bylų procesas kaip dispozityvumo realizavimo forma. Daktaro disertacija. Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2014, p. 196.

35 Clarkson, C. M. V. *Understanding Criminal Law*. London, 2001, p. 2; Pranka, D. Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 23.

36 Matuizienė, E. Privataus kaltinimo bylų procesas kaip dispozityvumo realizavimo forma. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014, p. 51.

veikų, dėl kurių vyksta privatus procesai, sąrašo pagrįstumas. Pvz., šiame sąrašo randame ir smurtinį nusikaltimą (BK 140 straipsnio 1 dalis), ir sunkiai įrodomą seksualinio pobūdžio veiką (BK 152 straipsnis), ir šmeižimą (BK 154 straipsnis), kurio taikymas nėra vienareikšmis ir ribojamas tokių konstitucinių vertybių kaip žodžio ir saviraiškos laisvė ar visuomenės teisė žinoti³⁷. Apšmeižtas pasijutęs pilietis gali nieko nežinoti apie šiuos ribojimus, bet tai jam neklaido inicijuoti privatų baudžiamąjį procesą. Sunku taip pat įsivaizduoti, kaip nukentėjusysis pats galėtų įrodyti, pvz., BK 168 straipsnyje numatytą veiką, t. y. kad kažkas ne tik pasinaudojo informacija apie jo privatų gyvenimą, bet ir ją sužinojo dėl savo tarnybos ar profesijos, atlikdamas laikiną užduotį arba darydamas BK 165–167 straipsniuose numatytą veiką.

Taigi privataus baudžiamojo proceso instituto teorinis pagrindimas ir reguliavimas kelia abejonių, kita vertus, akivaizdus neigiamas šalutinis jo poveikis: pirma, nuo nusikalstamos veikos realiai nukentėjęs asmuo dažnai nesugeba įrodyti savo tiesos be ikiteisminio tyrimo institucijos pagalbos ir įgaliojimų; antra, linkęs konfliktuoti tariamas nukentėjusysis gali laisvai reikšti nepagrįstus kaltinimus be teisinio filtro, kuris taikomas valstybinio kaltinimo procese. Pasikvietęs liudytojus savo giminaičius ir draugus toks „nukentėjusysis“, kartu ir kaltintojas, primeta oponentui kaltinamojo statusą ir kelia jam grėsmę būti nuteistam pagal šališką įvykio interpretaciją. Kaltinamasis, reaguodamas į jam metamus kaltinimus, dažnai tuo pačiu apkaltina patį kaltintoją, tarsi apsikeisdamas su juo vietomis. Teismui dažniausiai nepavyksta sutaisyti kovojančių proceso šalių. Apie tai, kokius kaltinimus tenka nagrinėti tokių procesų metu, teisėjai ir advokatai galėtų papasakoti daug ironiškų istorijų, tačiau vargu ar tokio pobūdžio bylinėjimasis atitinka baudžiamosios justicijos paskirtį demokratinėje valstybėje.

5. SUBJEKTYVIOSIOS PRIEŽASTYS

Subjektyviosiomis dirbtinio kriminalizavimo priežastimis laikyčiau dalies tyrėjų, prokurorų ir teisėjų gana formalų požiūrį į teisę, įstatymo teksto absoliutizavimą, profesinį nuovargį ir profesinio elgesio deformaciją, taip pat ir baimę patekti į žiniasklaidos akiratį priėmus sprendimą, kuris prieštarauja visuomenėje dominuojančiai nuomonei. Čia verta prisiminti garsią „pedofilijos“ istoriją, kai asmeniui buvo pateikti kaltinimai tvirkiniu remiantis ne byloje surinktais įrodymais, bet, matyt, pataikaujant dalies visuomenės ir politikų nuomonei. O kai jau mirus kaltinamajam byla buvo nagrinėjama teisme³⁸, pats prokuroras pasiūlė teismui priimti išteisinamąjį nuosprendį, nes byloje esantys duomenys paneigia kaltumą³⁹. Nejaugi reiškiant kaltinimus byloje tie duomenys buvo kitokie?

Baudžiamojo persekiojimo pareigūnai neturėtų pamiršti, jog baudžiamojo proceso paskirtis yra ne tik atskleisti nusikalstamas veikas tam, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas, bet ir kad niekas nebūtų nuteistas nekaltas (BPK 1 straipsnio 1 dalis), ir kad ši nuostata galioja visose proceso stadijose. Be to, demokratinėje valstybėje nusikalstamos

37 ŠINDEIKIS, A. Saviraiškos laisvė v. asmens garbė ir orumas: ar konstitucinga Lietuvos teismų praktika? Jurisprudencija, 2010, Nr. 2(120), p. 121–157; ŠINDEIKIS, A. Žodžio laisvė ir jos ribų kaita per du atkurtos nepriklausomybės dešimtmečius. Jurisprudencija, 2013, Nr. 20(3), p. 1039–1050.

38 Vilniaus miesto 2-ojo apylinkės teismo 2012 m. lapkričio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-41-369/2012.

39 ARGUSTAS, J.; LAPINSKAS, M. BNS inf. „Prokuroras: A. Ūsas nebuvo pedofilas, jį reikia reabilituoti“. Kauno diena, 2012-10-19. <<http://kauno.diena.lt/naujienos/kaunas/miesto-pulsas/prokuroras-usas-nebuvo-pedofilas-ji-reikia-reabilituoti-325601#ixzz3qWqczGs>>.

veikos negali būti atskleidžiamos „bet kokia kaina“, pvz.: provokuojant nusikalstamą elgesį; neteisėtai klausantis įtariamųjų pokalbių; pasodinant į įtariamojo kamerą „pašnekovą“, kuris vėliau anonimiškai liudija apie tai, ką neva iš jo išgirdo, be to, įtikinėja teisimą, kad kameron pateko atsitiktinai; prašant suimti įtariamąjį vien dėl to, kad būtų lengviau išgauti jo prisipažinimą; dirbtinai pasunkinant kaltinimą nesukalbama įtariamajam; dirbtinai apkaltinant pagal vieną BK straipsnį, kad būtų galima dirbtinai apkaltinti pagal kitą (norimą) BK straipsnį⁴⁰; dirbtinai atskiriant procesus prieš tą patį asmenį norint paslėpti tam tikrą „pagrindinės“ bylos procesinį trūkumą ar dėl kitų neskaidrių priežasčių, ir pan. Visos šios „teisinės“ gudrybės nedaro garbės baudžiamajai justicijai. Negalima pamiršti ir to, kad procesinė veikla, kai reiškiami kaltinimai asmeniui žinant, kad jo veika iš tikrųjų nėra nusikalstama, teisiškai vertintina kaip piktnaudžiavimas, užtraukiantis baudžiamąją atsakomybę.

„Kiekvienas ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar teisėjas, atliekantis baudžiamojo proceso funkcijas, privalo veikti suvokdamas, kad teisinėje valstybėje turi būti įprasti ir nekvėstionuoti tam tikri reikalavimai, kaip antai: 1) pareiga valstybės pareigūnams baudžiamojo proceso metu elgtis sąžiningai (garbingai), 2) nuostata vertinti visus atliekamus procesinius veiksmus proporcingumo požiūriu, t. y. tam tikras tinkamas prievartos priemonės taikyti tik esant būtinybei ir ne ilgiau, nei reikalinga baudžiamojo proceso sėkmei, 3) informaciją apie tiriamas ir nagrinėjamas bylas teikti, procesinius dokumentus formuluoti gerbiant nekaltumo prezumpciją, kuri taip pat įpareigoja vadovautis *in dubio pro reo* nuostata, t. y. visas kylančias ir baudžiamojo proceso metu nepašalinamas abejones traktuoti baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens naudai.“⁴¹ Šių nuostatų dažnesnis priminimas, manytina, galėtų būti viena iš priemonių šalinti subjektyvias dirbtinio kriminalizavimo priežastis.

6. TEISINĖS PRIEMONĖS, LEIDŽIANČIOS IŠVENGTI DIRBTINIO KRIMINALIZAVIMO

Šiandien visuomenė dirbtinei kriminalizacijai gali priešpriešinti tik nepriklausomus ir įtakoms atsparius teismus, kuriuose dirba šiuolaikiškai išsilavinę ir įvairių baimių nekamuojami teisėjai. Reikėtų pasakyti, kad šiuolaikinės teisės doktrinos lobynai visada atviri teisėjui, norinčiam pažinti ir rasti vaistų nuo šios ligos. Galima nurodyti keletą pagrindinių teisinių instrumentų, kuriais įveikiami dirbtiniai kaltinimai.

Pirma, tai įvairūs baudžiamųjų įstatymų aiškinimo būdai, įskaitant siauriamąjį aiškinimą. Kai kurios definicijos ar atskiri jų požymiai tiesiog privalo būti protingai siauriami pagal prasmę, atitinkančią baudžiamosios teisės tikslus ir vietą teisės šakų sistemoje. Pvz., nėra kito būdo kaip tik siauriau aiškinti kai kurias „talpias“ teises konstrukcijas, kaip antai „tenkino lytinę aistrą kitokio fizinio sąlyčio būdu“ (BK 150 straipsnis), „versliškai ėmėsi neteisėtos ūkinės, komercinės, finansinės ar profesinės veiklos“ (BK 202 straipsnis), „slėpė turto tikrąjį pobūdį“ (BK 216 straipsnis), „pažadėjo priimti (duoti) asmeninę naudą“ (BK 225–227, 230

40 Pvz., apkaltinus asmenį neteisėtu vertimusi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla pagal BK 202 straipsnį, iš neteisėtos veiklos gautos pajamos įvardijamos kaip „nusikalstamos“, o tai leidžia inkriminuoti nusikalstamu būdu gauto turto legalizavimą (BK 216 straipsnis). ^{Ryškus tokio gudravimo pavyzdys atskleistas} Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-330/2011.

41 GODA, G. Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese. Vilnius, 2014, p. 11.

straipsniai), „trukdė atlikti pareigas“ (BK 231 straipsnis), „nevykdė teismo sprendimo, nesusijusio su bausmėmis“ (BK 245 straipsnis), „naudodamasis savo įtaka kišosi į veiklą“ (BK 288 straipsnis) ir pan.

Antra, teisėjui, susidūrusiam su dirbtiniu kaltinimu, visad padės vadovavimasis bendraisiais ir specialiaisiais teisės principais, ypač legalumo (lot. *nullum crimen sine lege*), proporcingumo, baudžiamosios atsakomybės kaip kraštutinės priemonės (lot. *ultima ratio*) principais. Laiko patikrinti teisės principai svarbesni nei įstatyme įtvirtintos definicijos, ypač jei joms trūksta aiškumo. Teismų praktikoje yra daug pavyzdžių, kai teismo išvada dėl baudžiamosios atsakomybės neproporcingumo ir neatitikties kraštutinės priemonės principui lėmė žmogaus išteisinimą, pvz.: dėl teismo sprendimo nevykdymo, nes nebuvo pasinaudota civilinio proceso suteikiamomis galimybėmis įvykdyti teismo sprendimą⁴²; dėl piktnaudžiavimo, nes reiškiant kaltinimus nebuvo įvertintas kitų teisės šakų normų veiksmingumas atkuriant pažeistas teises ir nubaudžiant viešųjų pirkimų tvarką pažeidusius asmenis⁴³; dėl neteisėto vertimosi ekonomine veikla, nes administracinės atsakomybės taikymas už analogišką veiklą būtų visiškai proporcingas ir pakankamas⁴⁴; dėl savavaldžiavimo, nes civilinėmis teisinėmis galimybėmis atkuriant pažeistas teises nebuvo pasinaudota, tuo tarpu nei BK numatytos bausmės, nei BPK numatytos procesinės prievartos priemonės pagal savo pobūdį tam yra visiškai netinkamos⁴⁵, ir t. t.

Trečia, dirbtinis kriminalizavimas gali būti įveiktas ir vadovaujantis reikalavimu nustatyti nusikalstamos veikos pavojingumą, taip pat veikos priešingumą būtent tiems teisiniams gėriams, kuriuos gina inkriminuojamos BK normos. Šie nusikalstamos veikos sudėties požymiai dažnai tiesiog preziumuojami, nors kartais išigilinimas į juos gali lemti išvadą, kad kaltinamajame akte aprašyta veika iš tiesų nepasižymi būtinu pavojingumu arba iš esmės priešinga visai kitam objektui, nei nurodo norma. Tokiais atvejais, nežiūrėdamas nusikalstamos veikos definicijos turinio formaliosios atitikties, teismas gali konstatuoti nusikalstamos veikos nebuvimą, žinoma, tinkamai motyvuodamas tokią savo išvadą. Pvz., teismų praktikoje dokumentų suklastojimo (BK 300 straipsnis) ir viešosios tvarkos pažeidimo (BK 284 straipsnis) bylos neretai nutraukiamos kaip tik dėl nepakankamo veikos pavojingumo⁴⁶. Tinkamo veikos pavojingumo „paieška“ būtina vertinant, ar teisingai apkaltinta didelės žalos valstybei padarymu (BK 228 straipsnis), didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams požymiu (BK 294 straipsnis), užgauliu teismo ar teisėjo pažeminimu dėl jų veiklos (BK 232 straipsnis), tikro dokumento suklastojimu (BK 300 straipsnis) ir pan. Tuo tarpu tikslus teisinių gėrių identifikavimas dažnai padeda atpažinti, pvz., kaltinimų sukčiavimu (BK 182 straipsnis) ir nusikalstamu būdu gauto turto legalizavimu (BK 216 straipsnis) dirbtinumą.

Ketvirta, baudžiamųjų įstatymų taikymas suponuoja griežtą vadovavimąsi reikalavimu nustatyti kaltinamojo kaltės (tyčios ar neatsargumo) turinį ir išvengti objektyvaus apkaltinimo.

42 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-36/2012.

43 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-161/2012.

44 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-515/2014.

45 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-P-267/2011.

46 Pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijų nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-559/2011, Nr. 2K-161/2012, Nr. 2K-416/2013, Nr. 2K-160/2013.

Kartais elementarus patikrinimas, ar kaltinamasis iš tiesų suvokė savo elgesio pavojingumą ir numatė atitinkamus padarinius (tyčios elementas), ar iš tiesų galėjo ir turėjo numatyti pavojingus padarinius (nerūpestingumo elementas), leidžia teismui išvengti dirbtinio kriminalizavimo.

Penkta, tarp „vaistų“ nuo dirbtinio kriminalizavimo paminėtinos žmogaus teisių apsaugos maksima ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktika. Šis teisinis instrumentas dažnai priešpriešinamas baudžiamosios atsakomybės taikymui už piktnaudžiavimą žodžio ir saviraiškos laisve. BK vis daugėja „netinkamą žodį“ kriminalizuojančių normų ir formaliai jau galima teisti už kvailą internetinį komentarą ar dainelę, už emocingą išsargą teismo atžvilgiu. Panorėjus visur aplink galima išvelgti kurstymus diskriminuoti, užgaulų žeminimą, nepagarbą ir pan. Nuorodos į EŽTT praktiką, ginančią žodžio ir saviraiškos laisvę, tokio pobūdžio bylose leidžia priešintis per griežtam žodžio kriminalizavimui.

Išvardytą teisinių instrumentų sistema bet kuriam teisėjui leidžia išvengti tiek teisinių vertybių konfrontacijos, tiek vadinamojo tekstizmo, ir protingai, be absurdiškų nuteisimų, vykdyti teisingumą.

IŠVADOS

1. Dirbtinė kriminalizacija – tai nukrypimas nuo konstitucinio baudžiamosios justicijos modelio, pasireiškiantis kaip baudžiamasis persekiojimas už veikas, kurios iš tikrųjų nėra pavojingos arba priklauso ne baudžiamosios teisės, bet kitų teisės šakų reguliavimo sričiai, taip pat ir dirbtinis sunkesnės nei realiai padaryta nusikalstamos veikos inkriminavimas.
2. Palankias sąlygas plėtotis dirbtinei kriminalizacijai sudaro aiškumo stokojantys ir subjektyvioms interpretacijoms pasiduodantys baudžiamieji įstatymai (nusikalstamų veikų definicijos), į dirbtinį darbo rodiklių gerinimą ir kaltinimų sunkinimą orientuota procesinė veikla, nepakankamas baudžiamosios justicijos „rėtis“, praleidžiantis baudžiamuosius procesus dėl smulkių žmoniškųjų konfliktų, dalies tyrėjų, prokurorų ir teisėjų formalus požiūris į teisę, įstatymo teksto absoliutizavimas, profesinis nuovargis ir profesinio elgesio deformacijos.
3. Šiuolaikinė teisės doktrina leidžia teisėjui įveikti dirbtinio kriminalizavimo tendenciją, išvengti nepagrįstų nuteisimų ir protingai vykdyti teisingumą. Tarp teisinių instrumentų, veiksmingai mažinančių dirbtinę kriminalizaciją, paminėtini įvairūs baudžiamųjų įstatymų aiškinimo būdai, vadovavimasis bendraisiais ir specialiaisiais teisės principais, taip pat reikalavimas tinkamai nustatyti nusikalstamos veikos pavojingumą ir veikos priešingumą būtent tiems teisiniams gėriams, kuriuos gina taikytinos BK normos, tiksliai atskleisti kaltinamojo kaltės turinį ir išvengti objektyvaus apkaltinimo, rėmimasis žmogaus teisių apsaugos imperatyvu ir EŽTT praktika.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (1961 m.). Valstybės žinios, 1961, Nr. 18-147. (Redakcija nuo 2003-01-09 iki 2003-04-30).
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002-04-09, Nr. 37-1341.
5. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. Valstybės žinios, 1985, Nr. 1-1. (Redakcija nuo 2015-12-02 iki 2015-12-31).
6. Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas. Valstybės žinios, 2004-04-28, Nr. 63-2243.
7. Europos Tarybos konvencija dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos prieš juos. Lanserotė, 2007 m. spalio 25 d. <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/children/Source/LanzaroteConvention_lit.pdf>.

Specialioji literatūra

1. ARGUSTAS, J.; LAPINSKAS, M. BNS inf. Prokuroras: A. Ūsas nebuvo pedofilas, jį reikia reabilituoti. Kauno diena, 2012-10-19. <<http://kauno.diena.lt/naujienos/kaunas/miestopulsas/prokuroras-usas-nebuvo-pedofilas-ji-reikia-reabilituoti-325601#ixzz3qWqczGs>>.
2. BEKARIJA, Č. Apie nusikaltimus ir bausmes (iš italų kalbos vertė R. Burokas). Vilnius, 1992.
3. CLARKSON, C. M. V. Understanding Criminal Law. London, 2001.
4. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. <<http://dz.lki.lt/search/>>.
5. GODA, G. Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese. Vilnius, 2014.
6. LUNA, E. The Overcriminalization Phenomenon. American University Law Review, 2005, Vol. 54, Issue3. <<http://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1707&context=aulr>>.
7. MATUIZIENĖ, E. Privataus kaltinimo bylų procesas kaip dispozityvumo realizavimo forma. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014.
8. MATUIZIENĖ, E. Privataus kaltinimo bylų procesas kaip dispozityvumo realizavimo forma. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014.
9. PAULASKAS, A. Mokesčių vengimo sąvoka, požymiai bei santykis su mokesčių slėpimu. Viešoji politika ir administravimas, 2006, Nr. 15.
10. PRANKA, D. Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.
11. PUZINSKAITĖ, E. Mokesčio apskaičiavimas taikant turinio viršenybės prieš formą principą. Jurisprudencija, 2013, Nr. 20(4).

12. SCHULMAN, E. K voprosu o nizkom kachestve novyh zakonov: otvet na vopros Sergeja Parchomenko. Echo Moskvy, 31-05-2015. <http://echo.msk.ru/blog/ekaterina_schulmann/1558592-echo/>.
13. SCHULMAN, E. Pochemu plochiye zakony plocho napisany. Vedomosti, 21.06.2013, Nr. 3370. <http://www.vedomosti.ru/opinion/articles/2013/06/21/pochemu_plochie_zakony_ploho_napisany/>.
14. ŠINDEIKIS, A. Saviraiškos laisvė v. asmens garbė ir orumas: ar konstitucinga Lietuvos teismų praktika? Jurisprudencija, 2010, Nr. 2(120).
15. ŠINDEIKIS, A. Žodžio laisvė ir jos ribų kaita per du atkurtos nepriklausomybės dešimtmečius. Jurisprudencija, 2013, Nr. 20(3).
16. SMITH, STEPHEN F. A Judicial Cure for the Disease of Overcriminalization. Notre Dame Law School. Journal Articles, 2014, Paper 1123. <http://scholarship.law.nd.edu/law_faculty_scholarship/1123/>.
17. STUNTZ, W. J. The Pathological Politics of Criminal Law. Harvard Law School. Working Paper No. 022 (forthcoming 100 Mich. L. Rev. Dec. 2001). <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=286392>.

Teismų jurisprudencija

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išlėstinės septynių teisėjų kolegijos 2013 m. lapkričio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-322/2013.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2011 m. lapkričio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-330/2011.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2013 m. gruodžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-398/2013.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2015 m. balandžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-176-303/2015.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2015 m. lapkričio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-266-942/2015.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2013 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-251/2013.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2011 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-267/2011.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2012 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-183/2012.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2015 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-100-222/2015.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2014 m. balandžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-93/2014.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2014 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-89/2014.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. birželio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-251/2014.

13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-409/2011.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-515/2014.
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. balandžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-75/2014.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. balandžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-226/2014.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. gruodžio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-135/2012.
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. gruodžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-574/2011.
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-388/2009.
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. balandžio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-199-788/2015.
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. balandžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-189/2014.
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. sausio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-98/2014.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-36/2012.
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-515/2014.
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. lapkričio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-416/2013.
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. kovo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-160/2013.
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-559/2011.
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. balandžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-161/2012.
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 m. gruodžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-544-788/2015.
30. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas „Dėl baudžiamosios atsakomybės už kontrabandą“ (sutrumpintas pavadinimas). Valstybės žinios, 2003, Nr. 57-2552.
31. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl organizuoto nusikalstamumo užkardymo“ (sutrumpintas pavadinimas). Valstybės žinios, 2005, Nr. 1-7.
32. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl privataus kaltinimo ir dėl asmens, kurio atžvilgiu atsisakyta kelti baudžiamąją bylą, teisės apskusti prokuroro nutarimą“ (sutrumpintas pavadinimas). Valstybės žinios, 2006, Nr. 7-254.

33. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2005 m. liepos 7 d. nutartis byloje Nr. A1-495-05.
34. Panevėžio miesto apylinkės teismo 2009 m. gegužės 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-51-581/2009.
35. Vilniaus miesto 2-ojo apylinkės teismo 2012 m. lapkričio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-41-369/2012.

SUMMARY

The article analyses the negative trend of legal practice, which the author calls the artificial criminalization. This notion identifies a situation where persons are being criminally prosecuted for deeds that lack hazard or belong to the regulation of other branches of law, as well as where persons are being artificially charged with a more serious crime than was actually committed. In most cases, such processes are not able to successfully pass all levels of court examination and eventually end in acquittal or properly changed conviction. But this fact does not diminish the relevance of the problem. It is completely normal when a person is acquitted because prosecution failed to prove her/his participation in a criminal act or to justify some kind of necessary element of a crime. However, the situation where a person has been acquitted by the court because the event was artificially tied to criminal law indicates a failure of the criminal justice mechanism. That is why the artificial criminalization is nothing more but an abuse of the criminal justice powers.

The author distinguishes the following objective reasons of artificial criminalization: first, ambiguous and unclear statutory crime definitions that require interpretation; second, law enforcement activities directed to aggravate charges and to show good results in the fight against priority crimes; third, inadequate criminal justice „filter“ that fails to preclude the criminal proceedings for petty human conflicts. The author argues that the subjective reasons for artificial criminalization are typical to some investigators, prosecutors and judges' formal attitude to the law, their habit of absolutizing the texts of statutes, as well as mechanical understanding of their role, and professional fatigue and deformation.

One of the main conclusions of the article is that the modern legal doctrines always give the judge an opportunity to identify and overcome the artificial criminalization, to avoid unjustified convictions and make a reasonable decision in case. The author distinguishes the following working legal instruments: various methods of interpretation of criminal law; adherence to the general and special legal principles, in particular, the principles of legality (nullum crimen sine lege), proportionality, criminal responsibility as a last resort (ultima ratio); the requirement to determine the proper dangerousness of the offense and precise opposition to the legal goods protected by the law; the requirement to disclose the exact content of the guilt (mens rea) of the accused and to avoid the objective imputation; the maxim of human rights protection and practice of European Court of Human Rights. The author illustrates his statements with concrete examples of court practice.

Keywords: criminal law, artificial criminalization, criminal justice, interpretation of criminal law, ultima ratio principle